

דממה וקול

יהודה יערי

פרק ראשון

חיים טובים שאין בהם חסרון

בעיירה אחת קטנה שבגליציה ישבה משפחתה של שרה, משפחת אימנים צנועה, לא עשירה ולא עניה. אביה חרט היה; לא חרט פשוט, אלא מין חרט אמן — פסל שאינו עושה פסלים. חורט היה עצי־חיים לספרי־תורה וצר צורות שונות בעץ ובעצם, לקשט בהם כלים של קדושה וכלים של חולין; מתקין שופרות מקרני אילים וצבאים ועושה עוד אומנויות כיוצא בהן. ואמה שולחן רוכלים היה לה, ערוך בפתח הבית, והיתה מוכרת מעשי צעצועים ומיני מתיקה לתינוקות של בית רבן; שרוב חדר־תורה בשכנותם היו והרחבה שלפני ביתם היתה הומה תמיד מהמון ילדים. על שנים אלה היתה המשפחה עומדת, על האב ואומנותו ועל האם ומרכלתה.

אציל נפש והדור פנים היה שבתי החרט, הוא אביה של שרה. לבושו נאה ומצוחצח תמיד, תנועותיו והליכתו כשל אמן קדמון; עור פניו רך וחלק כקלף צבי, מצחו רהב ותופס את המחצית הגדולה של פניו. עיניו גדולות היו, מוסבות משבצת כסף כפולה של גבות ועפעפים, וניכר בהן שחודרות בראייתן לתוך עמקי חביוניו של כל דבר ורואות מה שאין כל עין יכולה לראות. שערו, שהכסיף קודם זמנו, שימש מסגרת נפלאה לפניו הגויליים. זקנו, שיצא מסנטרו בשתי זויות כסף קצרות, אחת מזה ואחת מזה, נתמזג עם פניו להפליא. פיאותיו ליבנתן היתה מבהיקה יותר מזו של הזקן והיו תלויות לו על לחייו כשני תלתלי משי רכים. כפות ידיו צחורות היו וכמעט בלי בשר; משראית אותן בשעה שהן חורטות בעץ או בעצם, נדמה לך שחלק מן הצורה החרוטה הן.

תלמיד־חכם לא היה שבתי החרט. באותה עיירה לא נקרא תלמיד־חכם אלא מי שבקי בש"ס ובפוסקים וראוי לשמש מורה־הוראה בישראל. ושבתי החרט לא חונן בסגולות אלו. אלא שגם עמית־ארץ לא היה. לא נמצא עוד כמוהו בעיירה איש בקי בכתב־הקודש ובספרי מוסר ואגדה. בשבתות ובמועדים ובכל שאר עתותיו הפנויות אפשר היה לראותו כשהוא יושב לו בקרן זווית, בביתו או בבית־המדרש הסמוך לביתו, וקורא בכתב־הקודש או מעיין בעין־יעקב. אמרו עליו על שבתי החרט שיודע הוא את "העשרים וארבעה" בעל פה. אף הוא היה מפורסם בעיירה כיודע לשון־הקודש ודקדוקה מאין כמוהו. מעשה פעם אחת בא לעיירה משולח מארץ ישראל, והוא יהודי ספרדי ואינו שומע שפה אחרת בלתי עברית, היה שבתי מראשי המדברים עמו. מפה לאוזן היו מספרים — שעוסק הוא בהסתר בכתובת שירים ומליצות בעברית, אלא שדברים הנמסרים בעיירה מפה לאוזן לא תמיד מיוסדים על האמת.

ואמה של שרה, היא רייזל החרטת, היתה ידועה בעיירה גם בשם "די מאמע רייזל" — אמא רייזל — על שום שהיתה כאם לכל ילדי העיר. ילד שהלך בשליחות אמו לקנות משהו בשוק ונשבר לו הכלי בדרך, מיד הלך אצל אמא רייזל והיא נותנת לו כלי אחר במקומו. ואם קצרה ידה מלמצוא כלי דומה לזה שנשבר, — היתה הולכת עם הילד אל בית הוריו ומבקשת רחמים בעדו לבל ייסרוהו, כי בשוגג ולא במזיד עשה מה שעשה. חי נפשה! — ילד שנקרע בגדו בשעת משחק והוא מתיירא להיראות לפני אמו, בא אצל אמא רייזל והיא מתקנת לו את בגדו עד שלא נודע כי נקרע כלל. את ריב הילדים היתה רבה, שופטת היתה להם ועושה שלום ביניהם.

אמרתי תחילה שהיתה מוכרת מעשי צעצועים ומיני מתיקה לתינוקות של בית רבן. ומה עשתה בילדי עניים וקמצנים, שלא השיגה ידם לקנות מה שלבם חומד? להם היתה רייזל נוחנת מסחורותיה בהקפה, על מנת שישלמו לה לכשירחב להם. ופלא: מעולם לא אירע שלא יפרעו הילדים חוב שחבו לה. מחבלים היו כל מיני תחבולות, מתאמצים בכל מיני דרכים, כדי להשיג את הפרוטות הדרושות ולשלם לה חובם. לא לשלם חוב לאמא רייזל — דבר זה נחשב בעיני הילדים חטא כבד מאד.

העדינה בגשים היתה רייזל החרטת וכמלאך הגואל לכל ילד הנתון בצרה. את השם „די מאמע רייזל“ היו הילדים הוגים במין רתת של חדווה והערצה, כדרך שהם הוגים את שמות האמהות שבחומש. ואמנם היה משהו אגדי בדמותה, בהליכותיה ובכל ישותה. אותה מטפחת של משי שהיתה חבושה לראשה גם בימות החול, אותה עטרה של כסף, צהובה משנים, שהיתה מוטלת כערי על לבה (כפי הנראה חתיכה מתוך עטרת טליתו של אחד מאבותיה), אותו חיוך שהיה כמו מדמדם תמיד על פניה, אותם גוונים דקים שהיו משתקפים בלובן שבעיניה, אותם שני צללים רכים שעמעמו מתחת לעפעפי עיניה — כל אלה השרו על דמותה חן של אגדה. נשים שבעיר היו אומרות: השכינה שורה עליה.

בבית־קורות ישן, שקוע מקצתו באדמה, ישבה משפחתו של שבתי החרט ומי שנכנס בו היה צריך לירד שלוש דרגות למטה. ולפי שהיה הבית שקוע מקצתו בתוך האדמה, היה האור שבו אלכסוני ואפלולי תמיד. רוח של דממה וקרירות משיבה גפש היתה מנשבת בין כתלי הבית הזה בין בימות החורף ובין בימות הקיץ, כאילו יש לו רוחות משלו ואין רוחות העולם שולטות בו כלל. ריח חריף של שרף ושל עצים יקרים היה ממלא את חללו, כאילו הוא נתון בלבו של יער. משנכנסת בו, היית כמי שנכנס בהיכל עתיק. אף כלי הבית ורהיטיו רוח של היכליות היתה מרחפת עליהם. שתי גברשות עתיקות של נחושת קלל היו תלויות בשני חדריה, ורהיטים מעשי חושב, שידות וכונניות, מיני ארונות־קודש גדולים וקטנים, היו עומדים או תלויים בכל פינות הבית. שכן ראוי לספר, ששבתי החרט לא היה בטל ממלאכתו אפילו יום אחד, ובשעה שלא היה לו מה לחרוט בשביל אחרים, היה חורט בשביל ביתו.

יש שהכיר בלקוחותיו שאין דעתם נוחה מעבודתו; מה יעשה? היה מחזיר להם את דמי הקדימה שקיבל מהם ומשאיר את החפץ המוזמן בתוך ביתו. „בעיניך אינו נאה, מילא, בעיני נאה הוא מאד. ישאר בביתי. אין בכך כלום“... עד שלבסוף לא נשתיירה עוד פינה בבית שלא היתה מקושטת בחפצי חרט נאים ממעשה ידיו. אפילו כסא המלאכה שלו, שעמד ליד החלון בחדר הגדול שנקרא „אלקיר“ והוא מוקף כל מיני פצירות, איזמלים ומחרטים, היה עשוי מעשה חרט ומשמש מעין תשמיש של קישוט בכית. ערימה של נסורת ושפאים, שהיתה רבוצה לרגליו ומוארת באור אלכסוני שחדר לבית בעד החלון הסמוך, היתה מבהקת למרחוק כשלג שנערם בחורף ליד חלון פרוץ בבית אפלולי.

שרה נולדה להם להוריה לעת זקנותם. לעת זקנותם לאו דוקא, אלא ילד שלא נולד להוריו בשנים הראשונות שלאחר נישואיהם. נקרא באותה עירה, ובעירות הרבה כיוצא בה, בן־זקונים. ושרה נולדה להוריה כש־עשרה שנה לאחר נישואיהם. בת יחידה היתה להם שרה ומלבדה אין להם עוד לא בן ולא בת.

משנולדה שרה הופיעה נהרה וירדה שמחה גדולה על ביתו של שבתי החרט. כש־עשרה שנה היו שבתי ואשתו שרונים בלא בנים ומצפים לישועה מתוך יגון אלם. עקרה־לא־ילדה היתה אמא רייזל, כאם לכל ילדי העיר ולה אין ולד. לכן אין פלא שבעת שנפקדה וילדה את בתה, את שרה, הופיע אור וירדה שמחה על הבית. עצורה וחרישית היתה שמחתם, לא הכריזו עליה בקהל ולא חגגוה בפומבי; שהרי בת אינה בן. אף על פי כן שיתפו עצמם כל אנשי העיר בשמחתם. התחממו לאורם והתברכו באשרם: „מי פילל ומי מילל! אמא רייזל מיניקה בת לעת זקנותה“...

אבל אין אור שלא יועם לעולם ואין שמחה שלא תיפגם בסופה. ומקץ שנה אחת הועם גם האור שהופיע על בית שבתי ואשתו עם לידתה של שרה ושמחתם נתמזגה במידה גדולה של מרירות וצער. כי מקץ שנה אחת נודע להם אשר בתם שרה חרשה היא, שתי אזניה אטומות ואינה שומעת מאומה.

שבורים ונדכאים היו שבתי החרט ורייזל אשתו בעת שנודע להם הדבר הזה, כאילו שקעה להם שמשם מיד עם זריחתה. ישבו להם ליד עריסתה של התינוקת ובכו עליה במר לבם, כאילו בקול בכיים אמרו להבקיע פתח באזניה האטומות. ימים רבים בכו עליה עד שדמעותיהם טיהרו את לבם ממרירותו וצערם העמיק את אהבתם אל הילדה.

הורים שיש להם ילד והוא לקוי בגופו, אם בעלי-נפש הם, הלוא אותו יאהבו מכל בניהם. מרוב חמלה יאהבוהו, למלא חסרונו באהבתם. לא כן שבתי החרט ורייזל אשתו, שלא אהבו את בתם החירשה מתוך חמלה, אלא אהבוהו כאילו היא כל־חמדה גנוז במבצר נעול. חירשותה לא כמום היתה בעיניהם, אלא כחומת המבצר, אם אפשר לומר כך. בכל יום ויום גדלה הילדה עם מומה ובכל יום ויום גדלה ונתעמקה אהבתם אליה. לא הפליגו בשבת יפיה וחכמתה, לא גילו בה מה שאין בה ולא ניבאו לה גדולות, אלא אהבוהו כמות שהיא. ולא עוד אלא שאהבתם זו היתה כמו מפיחה בהם כל יום נשמה חדשה.

בשבע שנות חייה הראשונות חיתה שרה כמחויץ לעולם הזה, כניצוץ זה שנקרע מעל שלהבת גדולה והוא מתנוצץ לו בפני עצמו, מן הצד, כאילו אין בינו ובין השלהבת שום קשר כלל. היא לא שמעה את שפת הבריות והבריות לא הבינו את שפת נפשה. רק אביה ואמה הבינוה, כי שפת רמזים היתה ביניהם ולא היו נזקקים לכלי הדיבור והשמיעה.

ומשמלאו לשרה שבע שנים, לקחה אביה והוליכה לוינה הבירה, שתלמד שם את חכמת הדיבור ותקריאה במוסד המיוחד לכך.

עשתה שרה כמה וכמה שנים בוינה הבירה. תחילה למדה לדבר בשפת האנשים ולהבין דיבורם על פי תנועות שפתותיהם; למדה לשמוע בעיניה, אם אפשר לומר כך. אחר כך למדה שאר לימודים של חכמה ודעת בבית-ספר מיוחד לחרשים ואילמים. ומשחזרה לעיירה עם סיום חוק לימודיה, כבר היתה נערה גדולה, משכלת ודעתנית.

ואף יפת תואר היתה. ואם אני אומר יפת תואר היתה, אפשר שיש בדברי כדי להטעות. שהרי אם יפ־תואר פירושו שלימות שביופי, לא היתה שרה יפת תואר כלל, כי שלימות שביופי לא היתה בה. אדרבה: קומתה היתה משהו למטה מבינונית, פניה חיוורים מדי ועיניה גדולות מדי. (עיניה, שהיו צריכות לשמש לה גם אזנים, גדלו ונתרחבו בהמשך הזמן, עד שנדמה כי אין בפניה מלבד עינים ולא כלום). בהיותה מדברת היה קולה מעומעם, ללא כל גוון וצליל, שפתיה היו נעות ביותר וקצה לשונה מתלבט ביניהן בלא הרף. לא, בעצם לא היתה יפת תואר, אלא שדמותה היתה מעולפת מעין תפארת נעלמה וכמין נוגה עצב היה מרחף מעליה. מקסימה היתה ואף מפחידה במראיה. אותו חירון ענני שעל פניה, אותן עינים שיודעות לשמוע שפת אדם ומלוא כל פינה זיון, אותו דיבור שהיה יוצא מפיה בלא קול כמעט, אותו חיוך מופשט ומכווץ שעל שפתיה, אותן ידים רכות וחרישיות שהיו כמו מנגנות תמיד באוויר, אותה הליכה מבודדת, שלווה וגיא, אותה חומה סמויה שמסביבה — כל אלה השפיעו קסם ופחד על כל רואיה.

היתה שרה מתהלכת בעיירה ימים רבים — מחרישה, מושכת ומפחידה. מרוחקת היתה מן הבריות. לא שנתרחקה מהם מתוך כוונה תחילה, אלא שלא נתקרבה אליהם מעולם. לא היה לה צורך בכך, שהרי אף בהיותה רחוקה מהם יכלה לשמוע שפתם ולהבין היגים, בעיניה ראתם ובלבה הבינתם. ולפי שכוח ראייתן של עינים פקוחות גדול מכוח שמיעתן של אזנים פקוחות, היתה שרה יודעת דברים הרבה שלא ידעום אנשים פקחים. אפילו דברי סוד, שנאמרו הרחק ממנה ובלחש, ידעתם שרה. את תנועות שפתיו של המדבר ראתה ומיד ידעה דבריו. אכן, סודות הרבת גלויים היו לפניה, אבל צריך לומר שמעולם לא גילתם לאיש אחר. אפילו לאביה ולאמה, שלבה היה פתוח לפניהם, לא גילתה את סודותיהם של אחרים. רק מסודותיהם של הילדים היתה לפעמים מגלה לאמה. משראתה, למשל, ילד לוחש באזני חברו שהוא משתוקק למשהו מסחורותיה של אמא-רייזל, מיד באה וסיפרה זאת לאמה, כדי שתוכל היא לרוות על פי דרכה את צמאון לבו של הילד.

בכל יום ויום, בשעות הבוקר ובשעות הערב, היתה שרה מהלכת בעיר או בשדה וביער שמחוץ לעיר ומשביעה נפשה במראות העולם הזה. בשאר כל עתות היום היתה יושבת בביתה, מול כסא מלאכתו של אביה, וקוראת בספר מן הספרים שהביאה עמה מוינה או עוסקת במעשה רקמה. מדי פעם בפעם היתה מפסיקה מקריאתה או מרקמתה כדי להתבונן אל עבודתו של אביה, להסתכל באצבעותיו הדקות והארוכות שמוליכות את המחרט על פני בול העץ הסובב והולך בלא הרף, בתלתלי הנסורת המתקפלים בלי סוף מעל העץ הנחרט, לראות את הצורה היוצאת לאט לאט מתוך קליפתה העבה.

מוסיקה היא אחת החכמות שלא למדה שרה בוינה. לא יכלה ללמוד אותה. שהרי חכמה זו אינה נקנית אלא באזנים ואזניה של שרה אטומות היו. על כן יצרה לנפשה מין מוסיקה משלה. מוסיקה שאפשר לתפסה גם בעינים. אילנות מתנועעים ברוח, עננים נישאים על פני ירקיע השמים, דמדומי שחרית וערבית, כוכבים רומזים במרום, נרות דולקים על השולחן בלילי שבתות ומועדים, עורבים מדלגים על בדי עצים מושלגים, עלי שלכת מפוזים בחלל האוויר, תלתלי עשן עולים מתוך ארובות של בתים, ילדים משתוללים במשחקם, הליכותיהם של בני אדם, שיחותיהם ומשאדומתנם — כל אלה וכיוצא באלה הולידו בנפשה של שרה מיני נגינות נפלאות ועמוקות שאין לתרגמן לקולות כלל. אך העריבה שבכל הנגינות היתה לה אומנותו של אביה. כנגינת כינור היתה לה, אם אפשר לומר כך. שעות על שעות היתה יושבת מול כסא מלאכתו ומקשיבה באזנה הפנימית שאינה אוזן לגינה היוצאת, כביכול, מבין אצבעותיו. משהשלים אביה חריטתו של חפץ, מיד היתה שרה נוטלתו בידיה, משתעשעת ושמהה בו, מגפפת את הצורה החרוטה באצבעותיה, ממששת כל חריץ וכל קמט שבה, מחליקה בה את פניה החיורים ואת עפעפי עיניה, כאילו היא מבקשת לחזור ולשמוע את הנגינה שהיתה שומעת בעת שעסק אביה בעשייתה של צורה זו.

בהמעשה מהזיין בעטלירש מספר ר' נחמן מברצלב על הקבצן החרש שבא לחתונתם של שני הקבצנים הצעירים והביא להם במתנה את ברכתו שיהיו כמוהו, שיחיו חיים טובים כמוהו. וכשתמהו המסובין על כך, שהרי חרש היה, בעל מום, ענה אותו קבצן ואמר: אתם סבורים שאני חרש? אין אני חרש כלל. אדרבה, יש לי שמיעה נפלאה מאד. אלא שכל העולם אינו עולה אצלי לכלום, שאשמע החסרון שלו. כי כל הקולות שבעולם באים מן החסרונות ואני חי חיים טובים שאין בהם שום חסרון...

מדי דברי בשרה ובחייה באותו פרק, איני יכול שלא לזכור אותו קבצן חרש שבהמעשה מהזיין בעטלירש. כאותו קבצן חרש כן גם שרה כוח שמיעתה גדול היה מכוח שמיעתו של איש פיקח. וכיון שהקולות ששמעה לא נכנסו לתוך אזניה מן החוץ, אלא נולדו בנפשה פנימה בשעת ראייה בעינים, היו כולם שלימים בלא כל פגם וחסרון כלל. על כן אי אפשר לתרגם לקולות שלנו את הנגינות שהיתה שרה שומעת בכל תופעה ובכל תנועה שראתה בזה העולם. שהקולות שלנו פגומים הם ושבורים ובאים מן החסרון, ואילו הקולות שהיתה שרה שומעת היו שלמים, בלא כל פגם; וחייה היו חיים טובים שאין בהם שום חסרון...

פרק שני

מבצר שנעשה בלא

היה ערב סתיו, מרהיב בצבעיו ומרנין בעגמתו. רוח חריפה וצוננת נשבה בחוץ ועלי עצים טרופים, צהובים, שחומים ואדומים, היו מרחפים באויר בלא רוח חיים, ככנפי פרפרים קצוצות. להקות צפרים מאחרי בסתיו חגו ממעל מחוג של פרידה מלא כיסופים ומילאו את העולם רינה ועצב. שם למטה התנפח הנהר ומימיו הלוחטים נחפזו במרוצתם, כאילו ביקשו להגיע למחוז חפצם קודם שידביקם הכפור. בתי העיירה עטו מעטה זהבהב כהה וצנוע ונגוגיות חלונותיהם כאילו אגרו אוצרות של קוי שמש לימי קדרות וסגריר. עשן כחלחל עלה מן הארובות, ניטלטל באויר לכאן ולכאן, עד שנתמוג לבסוף בערפלים הדקים שהיו פרושים למעלה כעפרות אש.

הה, מה נפלאותם ערבי סתיו ומה מאד עמקה רינתכם המשתפכת בשפעת גוונים על פני כל העולם כולו! רק שרה לבדה, שכות שמיעתה לא באזניה היה, אלא בעיניה ובלבה, יכלה לשמוע את רינת גווניכם הדמומה. על כן אהבתכם שרה. בערבי סתיו היה עולם ומלואו כאילו אומר שירה בנפשה. מי שראה פניה בערבים אלה, ראה בעליל שחייה טובים יותר מחייהם של שאר כל הבריות; שהבריות לבם מתמלא עגמה ודממת חרדה בערבים אלה, ואילו שרה לבנה נתמלא רינה וחדווה.

אותו ערב אחרת שרה לשוב מטיולה שמחוץ לעיר. מראות העולם נסכו עליה באותו ערב כמין שכרון והוציאוה מתחום הרגלה, ושירת הצבעים שהתרוננה בלבה השכיחה ממנה את

מידת הזמן. משחזרה לביתה מצאה שם מכתב שלוח אליה מאת המנהל של אותו בית-ספר שבו למדה בוינה. מכתב שהסעיר את רוחה ואת רוח בני משפחתה והביא לבסוף לידי ערעור היסודות של חייה הטובים.

במכתב זה היה כתוב, שפרופיסור אחד נתגלה בוינה, היודע לפקח חרשים מלידה על ידי ניתוח שהוא עושה להם באזניהם. לא את כל החרשים יש בידו לפקח — התחת אלהים הוא? — אלא סוג אחד מסוים. המנהל, שידוע היטב את שרה ואת מומה, נדמה לו שחרשה מאותו סוג היא. אותו פרופיסור כבר עשה כמה וכמה נסיונות והצליח ברובם. כך הצליח, דרך משל, לפקח את אזניו של — ואת אזניה של — (המכתב פירש בשמותיהם של אחדים מחבריה וחברותיה של שרה שלמדו עמה יחדיו בבית הספר לחרשים ואילמים). מצוה עליה לבוא מיד — כך כתב המנהל — בלא כל דחיו. מכאן ואילך ייחשב לה כל יום שהיא מבלה בחרשותה לעוון לא יכופר. אין היא צריכה אלא להודיע לו תחילה על בואה, כדי שיוכל לקבוע בשבילה מועד אצל הפרופיסור ולא תצטרך לחכות הרבה ולאבד זמן לבטלה. אותו פרופיסור טרוד מאד, כמובן ממילא. חרשים מכל העולם באים להתרפא אצלו, ואין לבוא אליו אלא אם כן קבעו עמו מועד תחילה. „בואי איפוא מיד, יקירתי“, כך סיים המנהל את מכתבו, „ואני מקוה שכעבור שבועות אחדים תחזרי בשלום לביתך ואת בריאה ושלומה כאחד האדם“.

קראה שרה את המכתב וחזרה וקראה אותו כמה וכמה פעמים. תחילה זרחו האותיות לפני עיניה כנחתי אור וצבע חצובים מן הקשת אשר בענן. אחר כך הועם אורן ונתבלבלה צורתן ולבסוף לא ראתה שרה עוד מאומה. נשארה על עמדה מחוירה ומשותקת כדמות חרוטה מעץ והמכתב נשמט מבין אצבעותיה ונפל לארץ. נטלו אביה מן הארץ וקראו אף הוא, תחילה בלחש ובפני עצמו ואחר כך בקול, שתשמע גם ריזול אשתו.

לא קשה לשער עד מה נסערה רוחם של ההורים ובתם למקרא מכתב זה. האב היה מוכן לארונו את החבילות מיד ולנסוע עם בתו לוינה בו בלילה, אפילו בלא להודיע תחילה למנהל על בואם; האם יושבה תוהה ומחרישה כמי שמלאך נראה אליו ובישר אותו שעתיד להתרחש לו נס והבת עמדה כמהוממת ולא ידעה את נפשה. „כאחד האדם“... שתי תיבות אלה יקדו לגד עיניה כשתי אבוקות. אבוקות אלה לשם מה הן באו? להאיר את נתיב חייה עד עולם או לשרוף את נשמת חייה עד אפר?... להיות כאחד האדם — כמה מושך הדבר הזה-וכמה הוא מפחיד! לשבור את דלתי הכלא הסוגר אותה בין חומותיו הסמויות — כמה מושך הדבר הזה! להרוס מבצר סמוי זה ולצאת אל עולם פרוץ שאינה יודעת טיבו — מה מפחיד הדבר הזה!... מבצר וכלא — האין שניהם אחד? יש מקום שהוא בבחינת מבצר לזה ובבחינת כלא לרעהו... באותה שעה הרגישה שרה, שמבצר חייה הפך כלא פתאום. להשאר בכלא זה שוב אי אפשר לה. אבל מה מאד פחדה לצאת ממנו... מי עולל לה כך? מה רצונו של אותו מנהל טוב? כלום לא יכול להניח לה לחיות את חייה במנוחה? הן טובים היו חייה במבצר זה ועד היום לא הרגישה כלל שדלתיו סגורות בעדה, למה בא וסיפר לה זאת? ואם תיפתחנה דלתיו מה יהיה? האומנט שם, מחוץ למבצר-כלא זה, טובים החיים יותר?... הה, אילו יכלה לנסות קודם: לצאת ממנו ליום אחד או שני ימים ולחזור אליו אם תרצה בכך. הה, אילו יכלה להתפקח ליום אחד לשם נסיון!...

אותו לילה לא באה שינה לעיניה של שרה. כל הלילה שכבה ונתלבטה ביסוריה, יסורים של פחד וצפיה סתומה. נפשה נמלאה מבוכה שלא ידעה דוגמתה מעולם. הרבה בכה בכתה שרה על משכבה באותו לילה. היתה זו פעם אחרונה שבכתה ולא שמעה את קול בכיה.

וכשיצאה למחרת הבוקר מחדרה ונכנסה לחדר הגדול, ראתה והנה חפציה כבר מונחים צדורים במזוודה. סדין לבן היה פרוש על כסא המלאכה של אביה כבשבתות ובימים טובים ואביה עמד בקרן זווית, לבוש בגדי חג, מוכן לנסיעה, והמתיק סוד עם אמה. חייכה שרה חיוך חרישי וקודר ולא הניחה להם להוריה שיפתחו בשיחה, שיחה זו שאליה הכינו עצמם כל אותו הלילה. היא אמרה: „טוב, כבר גמרתי בנפשי. אני נוסעת“.

פרק שלישי ושרה שומעת

מי שלא ראה פני שבתי החרט בעת שחזר לביתו עם בתו שנתרפאה, לא ראה פני-אב מזהירים מימיו. בתו היחידה כאילו נולדה לו עתה בשניה; או — כאילו רק עתה נשלמה לידתה.

לבדם היו שניהם בתא הקרון — האב עם הבת. שרה שכבה לה על הספסל, כשראשה החבוש מוטל על ברכי אביה, וישנה. כך דרכה מאז, להיות ישנה בשעת נסיעה ברכבת. בחפזן גדול חולפים המראות בשעת נסיעה ועיניה, שרואות ושומעות כאחד, לא הסכינו לראות מראות בחפזן. על כן היתה שרה בוחרת להוציא את זמנה ברכבת מתוך שינה. על פניה, שנתמעט מפני התחבשות הלבנה הכרוכה סביב לראשה, היתה שלוח נפלאה, שלוח של אדם שלא שמע מעודו את קולות העולם, ועתה הם מתחילים מחלחלים באזניו זו הפעם הראשונה בעד תחבשות עבה, כמין ערפל קולני. דומה היתה שרה באותה שעה לתינוקת מנמנמת. שבתי ישב גחון עליה ולא הרפה עיניו ממנה, כאילו הוא מבקש לגלות בפניה המנמנמים את סוד לידתה הממושכת.

„צא וראה מה מופלאים דרכי הבורא יתברך.“ כך הרגה שבתי בלבו, „כמה ארכה בריאה זו בידיו, כביכול!... כששעשרה שנה צר את צורתה עד שלא נולדה ומשנולדה שוב עברו כששעשרה שנה עד שנשלמה לידתה. מי ימלל נפלאותיו ומי יחקור דרכיו!... אני, שאינני אלא קטן בחורטים, איני זקוק לזמן רב כל כך כדי להשלים אף את המעולה שבצורותי. כוננית קטנה שעשיתי פעם אחת בשביל הרוזן, היתה תלויה בביתי כמה וכמה שנים עד שהשלמתי מלאכתה. יפה ומושלמת היתה אותה כוננית בעיני כל רואיה, רק אני, עושה, ידעתי שאינה מושלמת כל עיקר, שעדיין חסר בה משהו. ומשהוספתי בה לבסוף אותו משהו, מיד נתחדשה צורתה, כאילו זה עכשיו נעשה... ככוננית ביד החרט כן בריה זו בידך, יוצר הכל. כששעשרה שנה התהלכה בעולמך ודבר מה חסר בה. איני בא, חס ושלום, עמך בטרוניה, שתרי אף בחסרונה היתה כמושלמת בעינינו. אבל עכשיו, שהוספת בה אותו דבר חסר, הרי היא כמחודשת לנו, כאילו זה היום נולדה. הנה, חרט נפלא אחת, רבוננו של עולם! מה יצירותיך הלקויות, בעינינו הן שלימות; השלימות לא כל שכן!“

שיכות כאלו וכיצא בהן היה שבתי משיח עם לבו כל אותו היום.

מהרה מהרה דהרה הרכבת ומשני צדדיה טסה הארץ המקפאה ונתגלגלה אל המדרון אשר מעבר לעולם משם. צללי האילנות שליד המסילה נתארכו והלכו משעה לשעה והיום התחיל מדמדם ומעריב. אך בלבו של שבתי גדלה השמחה משעה לשעה והזוהר שעל פניו גבר והלך. אילמלא נתבייש בפני עצמו לעשות מעשה שאין דרכו של אב מזקין לעשותו, היה גוחן ומנשק לה לבתו הנרדמת על פניה. כמה וכמה פעמים נתעורר בקרבו היצר לעשות כן והוא כבשו מפני הבושה. החליק לה לשרה בנעימות על ראשה החבוש ומלמל בלחש בלחש, גזירה שמא יעוררנה משנתה: „נומי, בתי, ישני, יפה שינה לבריאיות. עוד מעט, עוד מעט ונגיע הביתה — ואביאך לפני אמך רייזל, תבורך מנשים. הנה בתך לפניך — כך אגיד לה — יפה וברה, לא חסר בה עוד מאומה. אל תראי את התחבשות העבה הכרוכה סביב לראשה, שלא את מומה היא באה לכסות, אלא את רפואתה. ובעוד ימים מעטים נתיר את התחבשות מעליה כאשר מתירים את החיתולים מעל גופו של תינוק ושרה שומעת; כן, רייזל, שומעת כמוני וכמוך...“

כיון שהזכיר שבתי את הסרת התחבשות מיד נכנסה דאגה בלבו: מה קול יש להשמיע באזניה של שרה עם הסרת התחבשות? דאגה זו התחילה מכרסמת בלבו, אוכלת לאט לאט את שמחתו ומכבה את הזוהר שעל פניו. זכור את דברי הפרופיסור שאמר לו בעת הפרידה: „הזהרו והזהרו בבתכם אחר הסרת התחבשות, שלא תשמיעו באזניה קול רעש צורם, אלא קול חרישי ועריב. יש להרגילה לשמיעה לאט לאט ובהדרגה. אמנם — הסביר הפרופיסור — אי אפשר לומר שאחר הסרת התחבשות היא תשמע בפעם הראשונה. בעצם התחילה שמיעתה מיד אחר הניתוח, אלא שהקולות החודרים לתוך אזניה, מבעד לתחבשות העבה קלושים הם ומעומעמים. עד שאינה יודעת כלל כי שומעת היא. כלומר: עדיין אין בה הכרת השמיעה. הכרה זו לא תבוא אליה אלא לאחר שיסירו את התחבשות מעל אזניה והיא תשמע קולות שלימים ובהירים.

על כן יש להזהר מאד בשעה זו דוקא, שלא להשמיע באזניה קול רעש צורם. ראה הזהרתך, למען השם! שהעוצה עשוי להעמיד כל חייה בסכנה".

ישב שבת ואימץ את כוח זכרונו, כדי להעלות כל מיני קולות ולבחון אותם בלבו, אם ראויים הם להיות נשמעים בראשונה באזניה של שרה, ולא עלה בידו. לילה ירד, ליל סגריר ואופל, גלגלי הרכבת נשתקשקו ברעם גדול, כאילו היא נוסעת בתוך מנהרה אפילה וארוכה, והחרישו את הקולות שביקש שבת להעלות על זכרונו. נשארה הדאגה כמו קדושה בלבו: מהו הקול החרישי והעריב שאפשר להשמיע בראשונה באזניה של שרה? כלום יש קול שאינו צורם לאזנים שלא שמעו קול מעולם?...

עם גבור הלילה התחילו השעות וזחלות לאטן, כאילו כבל הלילה את גלגל הזמן בכבלים שחורים. שרה הקיצה מדי פעם בפעם משנתה בבהלה, התאוננה על המולה גדולה שממלאה ראשה, ועד שלא הספיק אביה להפיג בהלחה חזרה ונרדמה כשראשה שכוב על ברכיו. שבת נתנמנם אף הוא לפרקים, אלא שדאגתו התגנבה גם אל תוך תנומתו, כמכאוב גדול בגוף שאין השינה ממרקתו.

משהגיעה השעה סמוך לחצות, נתפרצה הרכבת מתוך שריקה מהדדת ונוראה אל התחנה הקודרת והעלובה של העיר. יצא מנהל התחנה והכריז שם העיירה ושבת הבהיל את בתו משנתה ברתת ושלא ברצון: "בואי, ילדתי, כבר הגענו".

ואף שהיתה שעת לילה מאוחרת ובעולם סגריר ואופל, באו רבים לבית הנתיבות להקביל פני שרה ואביה. באו אנשים פזיזים שנשתוקקו לברך על הנס בעודו באבו, באו ידידים וקרובים ובתוכם גם אשר'ל המנגן, בן אחותו של שבת, שנספח בילדותו אל להקת הכליזמר שבעיר ונעשה להם כנר ראשי, וכאן ריזל האם.

משיצאה שרה מתוך קרון הרכבת עדיין היתה שינה בעיניה. את האנשים שבאו להקביל פניה לא ראתה כמעט, כי נפלה אל תוך זרועותיה של אמה הבוכיה, כתינוק זה שעוררוהו משנתו באמצע הלילה והוא מבקש לשוב ולהרדם בחיק אמו. עטפה אותה אמה בסודרה והולכתה מיד אל העגלה שהמתינה להם לפני שער בית הנתיבות בחוץ.

בתוך כך הספיק שבת לאסוף את צרורותיו ולמסרם בידי בעל העגלה והוא עצמו עמד להחזיר שלום לכל קהל מברכיו. בהתלהבות ובשמחה ברכוהו האנשים, שהרי לא בכל יום מזדמן להם אדם קרוב שנס נחרש לו. אבל מה גדל תמהונם בעת שהבחינו כעין ענן על פניו ונעימה של מבוכה בתשובתו, כאילו אין ברכתם לרצון לו בשעה זו. "בבקשה מכם, רבותי, אל תהיו פזיזים! כבשו שמחתכם, המתינו בברכתכם... השם יודע, עדיין יש דאגה בלבי... הנס עוד לא נשלם..." כך גמגם שבת בקול נבון והתאמץ להתחמק עד מהרה מידי מברכיו שהקיפוהו. אבל משראה בין הנאספים את בן אחותו האלמנה, את אשר'ל המנגן, מיד נתבחרו פניו בשמחה, כתועה בנכר שפגע ידיד נעורים בדרך. "אשר'ל, אשר'ל! מפני מה לא זכרתך קודם לכן? הן אתה האיש שאני מבקש!" כך קרא בצהלה, הניח את כל הנאספים מן הצד והתחיל כמו מרקד סביב אשר'ל. "ברוך המקום ששלחך לכאן! את נפשי השבת ממש. בוא עמי מיד. אתה האיש, אתה האיש!" ואחו בידו, כאילו מתיירא הוא שמא יאבד ממנו עכשיו, הוליכו אל מחוץ לבית הנתיבות ולא עלה על העגלה עד שעלה אשר'ל תחילה.

ועוד באותו הלילה, לאחר שהשכיבו את שרה במיטתה וריזל אמה יושבה לידה לשמור על שנתה, גילה שבת באזני אשר'ל, שיש בדעתו לבקש ממנו כי ינגן לפני שרה על כינורו בעת שיסירו את התחבושת מעל אזניה. נגינה היא הקול שצריך להשמיע באזניה בשעה זו. צלילי כינור הם הצלילים שצריכה שרה לשמוע בפעם הראשונה בחייה...

פרק רביעי

פתיחת השער

עבי חורף כבדים נצטברו ממעל, צמצמו את חלל העולם והכהו את אורו. קטן וצר נראה העולם באותו יום והבתים כמו נצטופפו זה לזה והנמיכו קומתם ביראה. סופת שלג היתה עצורה בעבים ורוח קרה ודוקרת בישרה התפרצותה הקרובה. אותו יום נטשטשו הגבולות שבין אור ובין חושך והאנשים העלו אור בבתיים בעוד היום גדול.

ביתו של שבתי החרט היה מואר כבית הכנסת בליל חג. דלקה המנורה הגדולה, שלא הדליקה למן הפסח שעבר, ודלקו הנרות שבששת קני הנברשת. האפלולית, שהיתה צבורה בבית הזה מאז ומעולם, נמסה כולה, והצללים שרבו בו, נסו ולא היו. רוח של יוס־טוב היתה שרויה על הבית. ואמנם יום טוב היה היום, יום הסרת התחבושת מעל אזניה של שרה, יום בו תשמע שרה בפעם הראשונה, יום חנוכת הנס...

באותה שעה לא נמצאו בבית אלא שרה והוריה ומלבדם עוד אשרל המנגן. רבים הביעו אמנם משאלתם להיות באותו מעמד, אבל שבתי השיב פניהם ריקם. אפילו לרופא לא קרא, אף על פי שבפירוש ציוה עליו הפרופיסור בוינה, שלא יסירו את התחבושת מעל אזניה של שרה אלא במעמדו של רופא. שבתי לא רצה שיהיה עמם זר בשעה זו. זר לא יוכל למשול ברוחו. ישמיע קול בשעת מעשה ונמצאת עצתו מופרה וכל עמלו לריק.

שרה ירבה על יצוע של עץ — מין ספסל המשמש גם מיטה בעת הצורך — שהעמידוהו היום באמצע החדר, תחת הנברשת, כדי שיהא רוב האור נופל עליה. ראשה החבוש היה מוסב על גבי שלושה נדבכים של כרים לבנים ורגליה היו עטופות בסודר של צמר. על ידה עמד אביה והכין עצמו בחרדה להסרת התחבושת ואמה ירבה למרגלותיה והחליקה אותה בנחת על ברכיה. שם בקרן זוית, מאחורי כסא המלאכה של שבתי, עמד אשרל וכיוון את מיתרי כינורו. כאזכים ולבנים היו פניה של שרה ואור הנרות הוסיף על לבנתם, עד שקשה היה להבחין מרחוק היכן מסתיימים הפנים, והיכן מתחילה התחבושת הכרוכה סביבם. בעינים מלאות פחד ותמהון הביטה אל אשרל. גיסתה לצייר בנפשה את הקולות שיצאו עוד מעט מתוך אותו כלי שהוא מטפל בו בכוונה כל כך ולא עלה בידה. אמנם פעמים הרבה ראתה שרה בימיה אנשים מנגנים על כינור או על כלי נגינה אחר, אבל תנועת הנגינה היתה מן התנועות המעטות בעולם שלא הולידו שום קול בלבה. מלאכת הנגינה היתה לה בבחינת תופעה סתומה ואילמת. לא, לבה לא היה שלם עם עצת אביה. היא לא רצתה שהקול הראשון שישמיע באזניה יהיה קול כינור בנגינתו. אילו שאלו את פיה היתה ודאי מבקשת שיהא אביה חורט לפניו בשעה זו, שהרי באומנותו של אביה היתה שומעת את העריבה שבכל הנגינות. אבל את פיה לא שאלו והיא עצמה לא אמרה דבר.

דממה דקה עמדה בבית, כאילו הוצא כל רוח חיים מתוכו. זמן־מה קודם לכן היה שבתי מחזר בבית ובודקו בכל פינותיו לכל ימצא בו שום דבר העשוי להשמיע קול. סגר היטב את שני זוגות החלונות, את הקיציים ואת החרפיים, והניח ביניהם נסורת הרבה, שלא תצפץ הרוח בסדקיהם; כיבה את האש בתנור וסתם פתחו בשקים ובסמרטוטים, שלא תישמע בו אותה לילה עגומה הנשמעת בימות החורף מתוך תנור כבוי; ואף את שזון האורלוגין העמיד, שלא יתקתק בהילוכו.

נרעש ונפחד היה שבתי בעת שעמד להתיר את התחבושת מעל ראשה של שרה. מתון מתון ובהירות גדולה עשה את מעשהו. כמי שעומד לפתוח דלתו של היכל מכושף, שלא פתחה אדם מעולם. ומשנראו שתי אזניה הקטנות והאדמדמות של שרה נתן בחשאי אות לאשרל שיפתח בנגינה.

הניח אשרל את כינורו מתחת לסנטרו ושמט ראשו על צדו. ומשעשה כך מיד גשתה קלסתר פניו, כאילו הפכתו תנועה קלה זו של נטילת הכינור ושמיתת הראש לאיש אחר. שרירי פניו הרפויים בדרך כלל, נתמתחו פתאום כמיתרי כינור; שערו המתולתל והאדמוני נתפזר על פני מצחו ונדמה כאילו זר של שבלים יבשות נתון לו על ראשו; שפתיו הכחושות נתנפחו כבאורח פלא והעליונה כמו נבלעה בתחתונה; עפעפי עיניו נסגרו בחזקה ומשנסגרו נדמה שלא שתי עינים ליאות ומימיות חבויות מאחוריהן, אלא עינים שאין סוף לעמקותן. שעה קלה עמד אשרל כך, דיומם ובלא נוע, כאילו המתין עד שיסתיים שינוי צורתו, ואחר התחיל מנגן.

אשרל זה, שלא הניח כינורו מידו כמעט מיום שעמד על דעתו, אשרל זה, שידע להתאים לכל איש ולכל זמן את ניגונו, ואפילו מעירים אותו בחצות לילה ואומרים לו גן אין מביאים אותו לירי מבוכה; משעמד עכשיו לנגן לפני שרה רעדו ברכיו וזיעה קרה כיסתה את גופו. ואין פלא, שהרי לפני אדם שלא שמע צליל מעודו לא ניגן אשרל מימיו. תפקיד כזה, להכניס אדם קשיש אל עולם הקולות והנגינה, עדיין לא הוטל עליו. דומה היה עליו שוהי הפעם הראשונה שניתן כינור בידיו והוא נצטווה להעלות מתוכו צלילים שלא שמעה עדיין נפש חיה.

בחיל ורעדה התחיל מנגן. תחילה העביר קשתו על פני המיתר הדק ביותר של הכינור. כשאצבע שמאלו מרחפת מעליו, נוגעת ואינה נוגעת בו. חרש חרש ריתת המיתר, כאילו רוח קלה מנשבת בו, והצלילים שיצאו הימנו היו רחוקים וחשאיים: נדמה שהם באים מרחוק מרחוק, מעבר לנהר משם, מאחורי ההר והיער, מעולם אחר. אחר כך העביר קשתו על פני המיתרים העבים, על שנים כאחד, והכינור השמיע צלילים עמוקים שהיו מורכבים מכמה וכמה קולות. שער נעלם נפתח כביכול וסערה של קולות התחילה מתפרצת מפתחו. לא היו רגעים מועטים עד שכל הבית, שעוד לפני שעה קלה היה מרוקן מכל הגה, נהמלא כולו צלילים ונגינה, משל כאילו הפך הבית גופו כינור.

משחדרו הצלילים הראשונים לתוך אזניה הפקוחות של שרה, נעצרה נשימתה וצינה עברה בכל עצמותיה. עיניה נתרחבו ביותר, כעיני אדם שנכנס למקום אפל, פיה נפער, כאילו ביקשה לצעוק וצעקתה נעצרה בגרונה, שפתיה הפכו כחול, נדמה שנפשה יוצאת, אבל משהוסיפו הצלילים להנסך אל חוך אזניה, נתאוששה שרה ורוחה שבה אליה. כאילו ניסך סם חיים לתוך עורקי-דמיה. שעה ארוכה נחו עיניה הפחדות והתוהות על אשר'ל ועל כינורו, ביקשה לעמוד על סוד אותו פלא גדול, שאדם עומד ומכה בקשת על פני כינור ומיד מתמלא כל העולם כולו במין מחיקות עציבה של קולות וריחות. כן, גם ריחות נפלאים הריחה שרה מתוך הנגינה. כל הקסם הזה מניין הוא בא? מפני מה רוצה היא לבכות וגם לצחוק? ומה כל הכמיהה הזאת, העריבה והכואבת, שממלאה נפשה?... היא נסתכלה חליפות באביה ובאמה, כאילו רצתה להוכיח שעדיין היא בעולם הזה. אביה עמד כמוקסס מן הנס ומן הנגינה. בידו האחת החזיק את התחבושת הלבנה שהסיר מעליה ובשניה היה כמו מנצח בחשאי על הנגינה. פניו היו מרתמים וחיורים מאד. פני אמה היו דמומים כפני תמונה ועיניה רוויות דמעות. שלחה שרה חיוך של חסד כלפי אביה, כלומר: „יפה היתה מחשבתך, אבא, וטובה עצתך“, ואחזה ביד אמה, כילד שהביאוהו למקום נכר. אחר כך הניחה את ראשה על גבי הכר ועצמה את עיניה. בעולם חדש זה, בו נכנסה עכשיו, שוב אין היא זקוקה לעינים. אזניה ועיניה תפקידן נתחלף באותו ערב. כל ימיה היו המראות שראתה בעיניה מולידים כמין נגינה בלבה, ואילו עכשיו יצרה הנגינה ששמעה באזניה מראות וחזיונות בנפשה. מראות מופלאים ומרהיבים, מראות שראתה וכבר נמחקו מזכרונה ומראות שלא ראתה מימיה, חלפו בקרבה זה אחר זה, מראה רודף מראה, חזיון רודף חזיון, גבות עיניה ועפעפיה השחירו על פניה כצללי צפרים מרחפות ממעל לה.

עת רבה היה אשר'ל עומד ומנגן לפני שרה באותו ערב. כל הקולות שבעולם התרוננו, כביכול, מתוך כינורו. אצבעותיו רקדו על צווארי הכינור בחפזון מדהים, הקשת עלתה וירדה בלי הרף, תלתלי האדמוניים נשתרבבו מעל מצחו רוויי זיעה ונתרוצצו על פני המיתרים כאצבעות דקות שפורטות גם הן עליהם.

פתאום התחיל הכינור נאנק וצורה, כאילו נתיגע מחמת רוב נגינה ואין עוד בכוחו להשמיע את הקולות המתנגנים בקרבו. נאנק וצרח שעה קלה ואחר השמיע קול הריקה שבור, כאילו אולה נשימתו. פקע מיתר והנגינה נאלמה.

אשר'ל שקע בכסא שעמד סמוך לו וראשו צנח על לבו, כמי שאפסו כוחותיו, ושרה פקחה את עיניה בבהלה. משראתה את המיתר הפקוע, התלוי בלא רוח חיים מעל הכינור, פרצה בבכי גדול. היתה זו הפעם הראשונה בחייה שבכתה ושמעה את קול בכייה.

בהלתה של שרה עוררה בהלה גדולה יותר בלב הוריה. היא נתבהלה משום שהכירה פתאים את הקול שבא מן השבר והחסרון, והם נבהלו מפני שראו אותה בבהלתה. ואולי לא טובה היתה עצתם? על כל פנים צריכים היו לדעת מראש שמקרה כזה עלול לקרות. הן כלל ידוע הוא לכל, שאין אשר'ל יכול להפסיק נגינתו עד אם מתפקע מיתר בכינורו. למה נשכח מהם כלל זה? מדוע לא הזהירוהו תחילה שלא יאריך בנגינה עד כדי כך? בכל מיני דרכים של זהירות נקטו ואת הדבר הפשוט הזה שכחו... כך חשבו גם שניהם ונטלוה לשרה בחרדה, נשאוה לחדרה והשכיבוה שם על מיטתה. בתוך כך שככה רוחה, בכייה נפסק והתחילה מצטחקת בלא קול. משראו הוריה שהיא מצטחקת נצטחקו גם הם חרש. לא העיוז להוציא אף הגה מפיהם, שמא יצרום קולם את אזניה ותבוא שוב לידי בהלה. עמדו עליה שעה ארוכה מתוך דומיה, עד שביקשתם שרה שיניחנה יחידה. מבקשת היא לישון, אמרה, אף על פי שלא רצתה לישון כלל.

אלא שלא יכלה לשאת עוד את דממתם הנבוכה. בנחת ובלי אומר יצאו הוריה מן החדר. אביה כיבה את המנורה וסגר את דלת חדרה בלאט, כמי שיוצא מתוך חדרו של חולה. שנתנמנם אחר לילות נדודים הרבה.

אותו לילה שכבה שרה שעות על שעות והתנוודה על פני צלילי הנגינה שהדהדו בנפשה בלא הרף. הד הוליד הד, שעורר עוד הד וכך עד אין סוף; משל כאילו ים גדול של נגינה מכה גלים בנפשה. אבריה כבדים היו ויגעים, אבל רוחה ערה מאד.

משנתפלג הלילה ושרה בטוהה היתה שהוריה כבר ישנים שנתם. התחילה מדברת אל עצמה בקול. לבחון את קולה רצתה ולהרגיל עצמה אליו. אמרה שני פסוקים ולא הוסיפה. כי מוזר היה קולה באזניה, כאילו לא קולה הוא. אף על פי שמעודה לא שמעה קול עצמה עד הערב הזה, נדמה לה שהוא נשתנה פתאום תכלית שינוי. ולא רק קולה נשתנה פתאום תכלית שינוי, אלא הכל נשתנה בה. אין היא עוד אותה שרה.

אביה, שלא עלה על משכבו כל אותו הלילה, אלא ישב לו סמוך לדלתה נים ולא גים. משמע את קולה סבור היה שהיא מבקשת משהו. מיד חש אליה. עמד ליד מיטתה והמתין לה שתאמר חפצה. שרה הבינה את שאלתו. אף על פי שלא שאלה בדברים. „כן, קראתיך, אבא“, אמרה. „רציתי לבקש ממך שתפתח את החלון. כבד עלי האויר בחדר“. עשה אביה כבקשתה ונסתלק בדומיה.

סופת שלג, שהיתה עצורה בעבים כל אותו היום, נשתוללה עכשיו בחוץ. הירח, שהיה מקופל בכמה וכמה קיפולים של עננים, הפיץ אור רפה ומעולף. חלל העולם היה מבובל בפיסות שלג גדולות שהתנוצצו באורו הרפה של הירח כהמון כוכבי בדולח מתעופפים. קול דממה היה בחוץ. לא, לא קול דממה, אלא קול הלמותו של לב העולם בלילה, הקרוי דממה בפי הבריות. אבל באזניה של שרה, ששמעוהו עתה זו הפעם הראשונה, היה זה קול רעש גדול מאד. רוח צוננת בלולה בפיסות שלג מתנוצצות פרצה אל החדר גל אחר גל וצפצפה צפצוף קר ושומם. נתחלחלה שרה מאד, ראשה נסתחרר עליה וכל גופה התחיל קודח מאימת שאינו של עולם. הכסת שנתכסתה בה כבדה עליה פתאום, כאילו היא עשויה אבן. הסירתה מעליה והרוח הקרה החליקה אותה על בשרה הקודח. גיפוף הרוח על בשרה, אותו מישוש שאין בו ממשות של אצבעות העולם על גופה החם, כמה אהבתו שרה תמיד! פעמים הרבה היו בני ביתה מוצאים אותה כשהיא עומדת בלילה, ערומה למחצה, ליד החלון הפתוח והיא כמו מתרפקת על הרוח. אבל עכשיו היתה לטיפת הרוח מלווה בצפצוף קר ומבהיל. שרה נתכווצה, כאילו תולעים צוננות ולחות זוחלות לה על גופה. רצתה לקרוא לאביה, שיבוא ויסגור את החלון, ולשונה לא נשמעה לה. ביקשה לקום מעל המיטה ולסגור את החלון בעצמה, אבל באותו רגע נשמע צלצול פעמון חצות מעל המגדל של בית־היראה הנוצרי, צלצול אפל וטורד, ונדמה לה כאילו כל חלל העולם מתפורר לרסיסים. הטילה עצמה על המיטה, החביאה ראשה תחת הכסת וכך שכבה כל אותו הלילה.